

РОЗДІЛ III
Історіографія. Джерелознавство.
Архівознавство. Пам'яткознавство.
Етнологія

УДК 001-051О.Пріцак(477.83-25)«1936/1943»:94(5)

Андрій Фелонюк

**Сходознавчі зацікавлення Омеляна Пріцака у львівський період життя
(1936–1943 рр.)**

Висвітлено сходознавчі зацікавлення Омеляна Пріцака (1919–2006 рр.) у львівський період життя (1936–1943 рр.). Тематично вони стосувалися слов'янсько-арабських контактів VIII–X ст., відображених в арабських джерелах, «Подорожі патріарха Макарія» Павла Алеппського та тюркології. Саме в цей час відбулося становлення молодого вченого як орієнталіста.

Ключові слова: Омелян Пріцак, львівський період життя, сходознавство, арабістика, тюркологія, Львів.

Постановка наукової проблеми та її значення. Постать Омеляна Пріцака є знаковою в українській гуманітаристиці та світовому сходознавстві другої половини ХХ ст. Наукові здобутки вченого відзначаються тематичним розмаїттям і загалом відомі дослідникам. Попри те, сьогодні вивчення його творчої спадщини та біографії лише розпочинається. Порівняно з іншими періодами життя й творчості О. Пріцака, львівський, який припав на другу половину 1930-х рр. і початок Другої світової війни, залишається малознаним. Однак саме в цей час, незважаючи на важкі життєві обставини, спричинені суспільно-політичними та матеріальними умовами, відбулося його становлення як дослідника української історії й сходознавця. Якщо науково-організаційна діяльність у рамках передвоєнного Наукового товариства ім. Шевченка стала предметом окремого дослідження [31], то орієнталістичні зацікавлення О. Пріцака на львівському етапі життя ще потребують спеціального розгляду хоча б із тих міркувань, що цей учений разом із тюркологом Євгеном Завалинським уособлював українське сходознавче середовище Львова 1930-х – початку 1940-х рр. [30].

Аналіз досліджень цієї проблеми. Цінні деталі про сходознавчі вподобання О. Пріцака ранніх років у двох статтях мемуарного характеру подає його приятель і колега Ярослав Дашкевич [4, с. 716–717, 721; 5, с. 846–847]. Кількома словами перші кроки цього дослідника в орієнталістиці описав, опираючись на опубліковані спогади, Юрій Кочубей у вступному слові до збірника праць із нагоди 80-ліття О. Пріцака [8, с. 6–7]. Таїсія Сидорчук в огляді матеріалів Агатангела Кримського в архіві О. Пріцака пише про наукові контакти цих двох видатних українських інтелектуалів (від січня 1940 р. і до початку літа 1941 р.) [25, с. 101–102], а Юлія Петрова детально коментує переклад «Подорожі» П. Алеппського [14, с. 178–179]. Більш докладно, переважно на підставі матеріалів з приватного архіву Івана Крип'якевича, окремі орієнтальні сюжети в науковому доробку О. Пріцака з часу перебування у Львові розкрив Ярослав Федорук. Зокрема, він виводить генезу цих зацікавлень ученого, згадує про план видання арабських джерел з історії України, студії грамот арабських патріархів, переклад подорожніх записок П. Алеппського, а також публікує документи, пов'язані з роботою О. Пріцака в Кабінеті історії України 1942 р., особливо ретельно аналізуючи обставини виїзду орієнталіста до Берліна в кінці червня 1943 р. [26, с. 309–313, 318–319, 326, 328–329; 27, с. 742–745; 28, с. 70–71]. Проте цілісного дослідження про

різні аспекти вивчення О. Пріцаком сходознавчої проблематики у львівський період життя немає, а тому **мета статті** – усебічне висвітлення цієї теми на підставі джерел і маловідомих праць ученого.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Сходознавством О. Пріцак зацікавився ще під час навчання в Тернопільській гімназії. Його першим наставником у цій ділянці науки був гімназійний учитель, іраніст за фахом Францішек Махальський (1904–1979 рр.) [15, с. 55], який допомагав своєму учневі літературою для опанування іранської (новоперської) мови, а згодом і турецької. Переконавання присвятити себе сходознавчим студіям утвердилося в молодого О. Пріцака в 1934 р. після прочитання в першому томі «Історії України-Руси» Михайла Грушевського про «норманську теорію» та проблему походження Русі, з'ясування котрої без залучення джерел східного походження він уважав неможливим [22, с. 33]. Оскільки автор цієї фундаментальної праці не володів східними мовами, то її орієнтальні сюжети ґрунтувалися на перекладних джерелах. З огляду на це, О. Пріцак вирішив, як пізніше розповідав у своїх спогадах, що його завданням буде «виповнити прогалину у творі Грушевського» [15, с. 55].

Після закінчення гімназії, у вересні 1936 р., майбутній учений приїжджає до Львова, щоб здобути вищу освіту: «...восени того ж року записався я на Гуманістичний виділ Львівського університету. Студіював я там східне мовознавство (мови: арабську, турецьку й перську) та східноєвропейську історію» [9, без пагінації; 26, с. 320–321]. Спершу спеціалізувався на новітній історії (збереглися його реферати про Січневе повстання 1863 р. та на книгу Станіслава Кутшеби «Відроджена Польща», написані в березні 1937 р. на першому році університетських студій [6]), але потім перейшов виключно на давнішу історію (доба Івана Мазепи) й орієнталістику (арабська, перська, турецька, монгольська мови та літератури). В університеті своїми вчителями в ділянці сходознавства називав монголіста Владислава Котвича (1872–1944 рр.) та мовознавця Єжи Кириловича (1895–1978 рр.) [15, с. 60, 62], ними також були Мугаммед Агабекзаде (1865–1944 рр.) і Тадей Левицький (1906–1992 рр.) [5, с. 846].

Згодом сходознавчі зацікавлення О. Пріцака переросли в наукові дослідження, результати яких публікувалися в українських періодичних виданнях передвоєнного Львова. Головне тематичне спрямування цих статей – слов'янсько-арабські контакти VIII–X ст., відображені в арабсько-перських джерелах (свідчення істориків та географів). У той час з'явилася, зокрема, розвідка про похід 737 р. на слов'янські землі начальника північного (вірменського) кордону халіфату Омайядів, майбутнього останнього омайядського халіфа (744–750 рр.) Марвана ібн Мухаммада. Мотиви походу, на думку історика, полягали в потребі арабів обсадити північні окраїни своєї держави полоненими слов'янами, аби посилити її захист. Автор публікації проаналізував цей похід на підставі відомостей арабських письменників Ахмада ібн Йах'я ібн Джабіра ал-Балазурі (†892 р.) з Багдада та Абу Джа'фара Мухаммада ат-Табарі (†923 р.) з Табаристану (Північна Персія). Він реконструював похід Марвана на територію Хозарії, захоплення поблизу Дону 20 тис. родин (чи «голів») полян і переселення на терени теперішньої Грузії й Кілікії для укріплення арабсько-візантійського кордону. Цією розвідкою історик 1939 р. у журналі «Українське юнацтво» розпочав серію нарисів під назвою «Майбутність України на Сході» [18] (відсутні в публікованій бібліографії праць ученого за цей період [34, с. 9]).

Другий нарис присвячений українсько-арабським контактам VIII–IX ст. У цій роботі описується торгівля полян Чорноморської Русі з арабами у VIII ст. (за фактологічну основу взято свідчення Абу Абдаллаха Мухаммада Ібн Ісхака (†768), яке наводить у своїй «Книзі країн» письменник першої половини X ст. Ібн ал-Факих ал-Хамадані [19]). Увагу зосереджено на т. зв. Волзькому шляху, яким подорожували слов'янські купці до м. Рой (сьогодні – Тегеран), указано товари (шкіри чорних лисів і бобрів), якими вони торгували. Другий сюжет цієї статті ґрунтується на згадці географа Ібн Хурдазбіха (†912 р.) і вміщений у «Книзі шляхів і царств». У ньому йдеться про слов'янських купців християнської віри в Багдаді. Купці-слов'яни, поряд з іншими іновірцями, євреями та персами, платили за право торгувати поголовний податок «аль-джізію». Обидві ці праці О. Пріцак об'єднав під назвою «Сторінка з українсько-арабських взаємин (Етюд з VIII–IX ст.)» і видав в одному з квітневих чисел «Літературно-наукового додатка “Нового часу”» за 1939 р. [24].

На третьому нарисі «Українці в очах араба-очевидця з X ст.» [20] цикл статей «Майбутність України на Сході», запланованих О. Пріцаком, обірвався (невдовзі після його опублікування в спареному липнево-серпневому числі «Українського юнацтва» почалася німецько-польська війна). У цьому тексті автор наводить цитати про слов'ян зі звіту секретаря посольства халіфа ал-Муктадіра бі-ллахі Ахмада Ібн Фадлана, відрядженого 921 р. до столиці Волзько-Камської Болгарії Булгару.

Учений досліджував також етимологію етноніма «Лудзана», який уживається в арабських авторів і є перекрученою назвою слов'янського племені полян (в арабській транскрипції звучала як «Буляна»). Цю свою статтю, яка так і не побачила світу, О. Прицак згадав у примітці до перевиданого в «Новій зорі» нарису про похід Марвана: «Про те (назву «Лудзана/Буляна». – А. Ф.) написав я окрему студію, що друкуватиметься в одному орієнталістичному журналі» [21, с. 18]. Дослідник, апелюючи до звістки ал-Мас'уді про похід племені «Лудзана» 912/913 рр., підтверджує думку українських істориків, що спершу поляни жили навколо Азовського моря.

Молодий історик у другій половині 1930-х рр. активно працював у Науковому товаристві ім. Шевченка. Він виконував обов'язки секретаря Комісії нової історії України (1938–1939 рр.), був учасником історичного семінару під керівництвом І. Крип'якевича на базі Історико-джерелознавчої комісії [31], а також публікував рецензії та готував до друку матеріали, що стосувались арабських джерел ранньої історії України. На сторінках заснованого НТШ на початку 1939 р. часопису «Сьогодні і минуле» з'явилася рецензія О. Прицака на роботу польського арабіста Т. Левицького про карту арабського географа XII ст. ал-Ідрісі [17]. Польський науковець прокоментував інформацію цього географа про торговельний шлях від Києва до Володимира на Волині, відчитавши назви міст, через які той проходив. О. Прицак позитивно оцінює це дослідження, полемізуючи лише з інтерпретацією однієї назви – «б-р-а-в-л-ь-г», під якою, як уважав, потрібно розуміти місто Білгород, а не Брусилів (чи Трипіль), як стверджував Т. Левицький.

У 1938 р. на семінарі українських студентів-істориків, що діяв, як уже зазначалося, при Історико-джерелознавчій комісії НТШ, О. Прицак виголосив доповідь, присвячену відомостям про слов'ян у творах географа другої половини IX – початку X ст. Ібн Хурдазбіха («Звістки Ібн-Хордад-і-біг-а про слов'ян») [32, с. 49], яка, очевидно, і стала основою вже згаданої статті «Українсько-арабська торгівля VIII–IX ст.».

Під егідою НТШ О. Прицак перекладав арабські джерела, які мали увійти до другого тому «Джерел до історії України» (за ідеєю Теофіла Коструби, планувалося видати три томи грецьких, римських, арабських та візантійських джерел із ранньої історії України) [7, с. 231]. Початок Другої світової війни перешкодив видавничим планам. Можливо, саме в рамках цього дослідницького проекту вчений працював у 1940 р. над перекладом твору арабського історика й географа Абу аль-Фіда (1273–1331 рр.) «Такім аль-бульдан» («Впорядкування країн»), що належить до жанру описової географії. Ці матеріали О. Прицака під назвою «“Кітаб такім аль-бульдан” Абу аль-Фіда-і (XIV ст.) про Україну і сумешні землі» (41 аркуш) є нині в архіві НТШ, який зберігається в Центральному державному історичному архіві України у Львові [33]. У 1940 р. сходознавець залишив їх у Львівському філіалі Інституту історії України АН УРСР, де тоді займав посади молодшого наукового співробітника та вченого секретаря [13, с. 450; 34, с. 20]. Із машинопису зрозуміло, що це лише переклад українською мовою вступу твору аль-Фіда й розділу, у якому подано інформацію про розміщення країн і 37 таблиць із їхніми географічними координатами. Дослідник планував також перекласти увідну частину цього твору з описом уже відомих тоді географічних об'єктів, написати вступну статтю від перекладача, у якій йшлося б про автора, джерела його твору, арабську географічну науку середньовіччя. Основний текст мав бути доповнений філологічним і «топономастичним» коментарями [33, арк. 1]. Ця робота – перша спроба перекладу твору аль-Фіда українською мовою.

Молодого вченого цікавили українсько-арабські сюжети й пізніших часів. Так, у 1939 р. він опрацьовував грамоти східних патріархів арабською мовою. У невиданому 156-му томі «Записок НТШ», які редагував І. Крип'якевич, мало з'явитися дослідження О. Прицака «В справі грамот арабських патріархів у Львові» [1, с. 430]. Тоді ж на замовлення Національного музею у Львові він підготував опис і встановив топографію скарбів арабо-мусульманських монет у Західній Україні [13, с. 449; 34, р. 19]. Подальша доля цього рукопису невідома.

Друга світова війна застала О. Прицака ще студентом – він склав магістерські іспити й отримав диплом у червні 1940 р. На початку того року історик познайомився з А. Кримським. «Сталося так, що Агатангел Юхимович ще під час нашої першої зустрічі у Львові у січні 1940 р. набрав до мене довір'я, тоді 20-літнього студента, і, відбувши зо мною свого роду іспит із сходознавчих дисциплін, запропонував мені переїхати до себе до Києва в аспірантуру», – згадував потім О. Прицак у статті про свого вчителя [23, с. 118]. У його автобіографії читаємо: «У вересні 1940 р. склав я іспити в аспірантуру по східному мовознавству в Києві, але в слідуючому місяці мусів піти в Червону армію» [9, без пагінації; 26, с. 321].

Мобілізований 29 жовтня 1940 р., він проходив військову службу спершу в містах Уфа, Стерлітамак, Міас, Свердловськ, а потім – у Слобідському біля В'ятки (Кірова) і нарешті – у Білій Церкві, де його застав початок німецько-радянської війни, далі – полон, утеча до Львова через Тернопіль, від листопада 1941 р. – кількомісячні поневіряння в окупованому Києві з метою пошуку А. Кримського та збереження його наукових матеріалів, а пізніше – знову повернення до Львова [2, с. 6; 25, с. 102–104]. Формально від 1 лютого, а фактично від 9 лютого 1942 р. був заангажований у створеному під керівництвом І. Крип'якевича на базі історичних комісій НТШ Кабінеті історії України, де, зокрема, «працював над проблемами арабської синтакси», перекладом і коментарями важливого арабського джерела з історії України середини XVII ст. – «Ріхлат ель-батрійарк Макаріус» («Подорож патріарха Макарія»), авторства сирійського мандрівника, архімандрита Булоса ібн аз-Заїма аль-Халябі (бл. 1627–1669 рр.), званого в українській історіографії під іменем Павла Алеппського (Халебського), а також збирав бібліографію до цієї теми [9, без пагінації; 26, с. 321, 325–326].

Як відомо, у цьому творі описана мандрівка за милостинею в 1652–1659 рр. з Алеппо через Україну до Московії та у зворотному напрямку до Дамаска антиохійського патріарха Макарія III разом із сином П. Алеппським, який виконував обов'язки особистого секретаря патріарха. Подорожні нотатки П. Алеппського містять цінну інформацію про побут, культуру, звичаї, релігійне життя українців, політичне становище Гетьманщини середини XVII ст. Ці достойники Антиохійської церкви проїжджали Україною в 1654 і 1656 рр., що в сукупності зайняло майже 109 днів.

Виявлені чотири списки «Подорожі» – лондонський 1765 р. (перепис із повної авторської редакції), паризький (румунський сходознавець Базиліу Раду та Андрій Ковалівський уважали його першу частину автографом П. Алеппського), петербурзький, або ж дамаський, 1700 р. (повний текст однієї з коротких редакцій) та київський (список короткої редакції), куплений А. Кримським 1896 р. в Сейданайському монастирі біля Дамаска. На сьогодні не видано критичного тексту авторської редакції, ані повного перекладу будь-якою європейською мовою. Англійський переклад здійснено Ф. Бельфуром у 1829–1836 рр. за лондонським варіантом зі значними пропусками та помилками, а російський, виконаний сходознавцем сирійського походження Георгієм Муркосом (1896–1900 рр.), ґрунтувався на зробленій 1859 р. копії з петербурзького списку, котрий, як уже констатувалося, є скороченою версією повної редакції. Переклад французькою й критичну публікацію тексту «Подорожі» (1930, 1933, 1949 рр.) на підставі паризького списку розпочав румунський арабіст Б. Раду, проте не закінчив свою працю у зв'язку зі смертю [14, с. 175; 29, с. 247].

Першим з українських дослідників, хто зацікавився подорожніми нотатками П. Алеппського, був А. Кримський. 1909 р. на засіданні Сходознавчої комісії Московського археологічного товариства вчений виголосив дві доповіді про давніший перепис цього твору, який, за його словами, він придбав 1896 р. у Сирії [29, с. 247]. Цей київський список дав змогу внести вісім поправок у російський переклад «Подорожі» Г. Муркоса. Під час порівняння з текстами перекладів Ф. Бельфура та Г. Муркоса, яке зробив учень А. Кримського О. Олесницький, виявлено два фрагменти, які відсутні в англійській та російській версіях. О. Олесницький переклав пропущені уривки російською мовою й опублікував їх 1913 р. в збірці «Патриарх антиохійський Макарий XVII в. и старейший список его путешествия на Русь архидиакона Павла Алеппского. Материалы» [29, с. 247–248]. Київський список є дефектним – утрачені початок і кінець, залишилася тільки основна частина обсягом 140 аркушів. Незважаючи на це, він має велику цінність для дослідження твору П. Алеппського [детальніше див.: 14, с. 175–181]. А. Кримський датував цей рукопис серединою XVIII ст. На переконання видатного орієнталіста, це текст короткої редакції, яка не є авторською [29, с. 247]. Уперше український переклад київського списку здійснив у 1921–1924 рр. у Києві арабіст Тауфік Кезма (1882–1952 рр.) [14, с. 178–179; 25, с. 112–113], однак друком він не вийшов. Переклади Т. Кезми та Г. Муркоса М. Грушевський використав у дев'ятому томі «Історії України-Руси» (1931 р.), подавши низку фрагментів твору українською мовою з коментарем [3, с. 966–1010]. Володимир Огоновський у 1935–1936 рр. у журналі «Життя і знання» опублікував українською уривки «Подорожі», переклавши її не з оригіналу, а з російського варіанта. Цей текст розкриває мандрівці патріарха Макарія по Україні, опис якої знаходимо в IV частині V-ї і XII книгах [29, с. 247].

О. Прицакові ж основою для перекладу «Подорожі» слугував саме список А. Кримського (київський список). Тобто молодий сходознавець удруге, після Т. Кезми, перекладав записки П. Алеппського. Праця Т. Кезми в той час була в О. Прицака – вона потрапила до нього разом із матеріалами А. Кримського, переданими Наталією Полонською-Василенко під час їхньої зустрічі в Києві наприкінці грудня 1941 р.

[25, с. 112]. За переклад і коментарі, якими О. Пріцак найактивніше займався у квітні-травні 1942 р., він отримував платню у львівському відділі Українського видавництва [16, с. 565; 26, с. 321]. Завдяки цій роботі, учений за посередництва свого приятеля й колеги Є. Завалинського, який тоді перебував на науковому стажуванні в Берліні, консультувався в арабіста Ріхарда Гартмана. Той передавав через Є. Завалинського молодому орієнталістові матеріали для коментування «Подорожі» [12, арк. 4–5; 26, с. 313]. Війна стала на заваді завершенню й публікації цього перекладу – у розпорядженні сучасних науковців є лише частина рукопису, що збереглася в архіві вченого у вигляді двох зошитів. Перший має заголовок «Болгарія – Молдавія», а другий – «Молдавія – Виправа Тиміша Хмельниченка – Валахія» [11; 13, с. 450; 14, с. 179].

Під час побуту у Львові в 1942–1943 рр. О. Пріцак звертає свою увагу на ще одну галузь сходознавства – тюркологію. У звіті 12 листопада 1942 р. про виконану роботу в Кабінеті історії України, він, поміж інших індивідуальних зацікавлень, указав, що опрацьовував «Матеріали до української тюркологічної бібліографії» та написав рецензії на книгу Лева Биковського «Туреччина. Бібліографічні матеріали» (Варшава, 1940 р.) і статтю Миколи Ковальського «Деяко про тюрські коріння в укр. мові» (видана в першому випуску «Чорноморського збірника» 1942 р.) [9, без пагінації; 26, с. 325]. Картотеку тюркологічної бібліографії виявлено в архіві вченого [10], рецензії ж, вочевидь, так і не були оприлюднені (принаймні вони не фігурують у бібліографіях вченого) [26, с. 328–329]. Тут слід додати, що в тюркології спеціалізувався Є. Завалинський [30], а тому, можливо, О. Пріцак зосередився на вивченні арабських джерел, щоб «не відбирати лаврів» у свого товариша.

Усвідомлюючи безперспективність подальших студій зі сходознавства у Львові, наприкінці червня 1943 р., завдяки допомозі Р. Гартмана, О. Пріцак переїхав до Берліна, де в університеті продовжив – уже на якісно вищому рівні – свої дослідження в цій ділянці гуманітарної науки. Докладніше на цьому епізоді біографії зупинятися не варто, оскільки Я. Федорук детально вивчив передумови й обставини переїзду вченого до Німеччини [26, с. 309–312]. Згадаємо тільки той факт, що 12 листопада 1943 р. «Українське видавництво» звернулося до орієнталіста з пропозицією написати книгу на тему «Арабські географи X століття про Україну» [26, с. 312], проте цей задум не втілено в життя.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Приїхавши до Львова у 1936 р., О. Пріцак розпочав сходознавчі студії в університеті та комісіях історичного спрямування НТШ, вивчав арабо-перські джерела з історії Східної Європи VIII–X ст. Через Другу світову війну так і не зміг захистити дисертації, опублікувати значніших наукових розвідок. Надрукував лише п'ять нарисів у газетах, одну рецензію, описав скарби арабських монет у Західній Україні, перекладав і коментував твір аль-Фіда «Впорядкування країн» та П. Алеппського «Подорож патріарха Макарія». Його утвердження як орієнталіста – фахівця світового масштабу (тюрколога й алтаїста, дослідника протоалтайської мовної групи та устрою кочових імперій Центральної Азії) – відбудеться згодом, у другій половині 1940-х – на початку 1950-х рр. у Німеччині (Берлін, Геттінген, Гамбург). У 1959 р., оцінюючи свої перші наукові здобутки в ділянці сходознавства, він писав до свого колеги арабіста А. Ковалівського: «Хоч я майже нічого не публікував до арабського джерелознавства у відношенні до Східної Європи – я почав наукову роботу від вивчення власне арабських джерел. Тільки згодом перейшов до Середньої Азії та тюркології» [цит. за: 27, с. 745]. Попри це, саме на львівський період творчості вченого (1936–1943 рр.) припадають його наукові праці з арабістики широкого тематичного й хронологічного діапазону та загалом початок зацікавлення східною історією й лінгвістикою. Поряд зі своїм старшим колегою Є. Завалинським О. Пріцак уособлював український осередок сходознавчої науки Львова 1930-х – початку 1940-х рр.

Перспективним напрямом подальших досліджень цієї теми є виявлення й залучення нових джерел (особливо листування та спогадів), які дають змогу глибше вивчити обставини формування орієнталістичних зацікавлень О. Пріцака в ранній період його творчості.

Джерела та література

1. Антонович О. [Купчинський О.]. Про 156-ий том Записок Наукового товариства імені Шевченка, який не вийшов друком у 1939 році / О. Купчинський // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1991. – Т. 222 : Праці Історико-філософської секції. – С. 427–434.
2. Без сходознавства не можливо зрозуміти історію й культуру України : [інтерв'ю Володимира Музики з Омеляном Пріцаком] // Східний світ. – 1993. – № 1. – С. 5–9.
3. Грушевський М. Історія України-Руси : в 11 т., 12 кн. / М. Грушевський. – К. : Наук. думка, 1997. – Т. 9. – Кн. 2 : Роки 1654–1657. – 776 с.

4. Дашкевич Я. Для Омеляна Пріцака. Мемуарний жмуток до 75-річчя / Я. Дашкевич // Його ж. Постаті : нариси про діячів історії, політики, культури. – 3-те вид., доповн. – Львів : Літ. агенція «Піраміда», 2015. – С. 716–724.
5. Дашкевич Я. Омелян Пріцак: життя і творчість – творчість і життя / Я. Дашкевич // Постаті : нариси про діячів історії, політики, культури. – 3-те вид., доповн. – Львів : Літ. агенція «Піраміда», 2015. – С. 846–851.
6. Державний архів Львівської області, ф. 26 (Львівський університет), оп. 11, спр. 1804.
7. Домбровський О. Пам'яті Омеляна Пріцака (Спогади) / О. Домбровський // Український історик. – Нью-Йорк ; Київ ; Львів ; Острог ; Торонто ; Париж, 2006. – № 1–3 (169–171). – С. 228–237.
8. Кочубей Ю. Слово про Омеляна Пріцака / Ю. Кочубей // Etymon: до 80-річчя академіка О. Пріцака. – К. : Істина, 2001. – С. 5–19. – (Східний світ. – 1999. – № 1–2).
9. Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів, архів Івана Крип'якевича, папка № 159 (Історики Західної України : біографії, автографи).
10. Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія» (далі – НаУКМА). Науковий архів, ф. 10 (Омелян Йосипович Пріцак), оп. 1, спр. 626.
11. Наукова бібліотека НаУКМА. Науковий архів, ф. 10, оп. 1, спр. 643.
12. Наукова бібліотека НаУКМА. Науковий архів, ф. 10, оп. 1, спр. 707.
13. Особова справа дійсного члена Наукового товариства ім. Шевченка д-ра Омеляна Пріцака // Наукова та видавнича діяльність Наукового товариства імені Шевченка в Європі / [упоряд. Д. Бурім, О. Кучерук, О. Маврін]. – К. : ІУАД, 2007. – С. 445–453.
14. Петрова Ю. І. Київський список «Подорожі патріарха Макарія» / Ю. І. Петрова // Укр. іст. журн. – 2013. – № 6. – С. 172–181.
15. Пріцак О. Мій шлях історика / О. Пріцак // Вісник Академії наук України. – 1992. – № 3. – С. 52–65.
16. Пріцак О. Спогад про вчителя / О. Пріцак // Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві / [відп. ред. Я. Ісаєвич ; упоряд. Ф. Стеблій]. – Львів, 2001. – С. 562–566. – (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність : зб. наук. праць. – IV. – Вип. 8).
17. Пріцак О. [Рец.] Lewicki Tadeusz. La voie Kiev-Vladimir (Włodzimierz-Wołyński) d'après géographe arabe du XIIe siècle al-Idrisi // Rocznik Orientalistyczny. – Т. XIII. – Lwów, 1937. – S. 91–105 і окрема відбитка / О. Пріцак // Сьогочасне і минуле. Вісник українознавства видає Наукове товариство ім. Шевченка у Львові. – Львів, 1939. – Ч. II. – С. 79–80.
18. Пріцак О. Майбутність України на Сході. I : Похід Марвана в Україну 735 р. (Про арабо-українські взаємини) / О. Пріцак // Українське юнацтво. – Львів, 1939. – Ч. 1 (69). – Січень. – С. 15–16.
19. Пріцак О. Майбутність України на Сході. II : Українсько-арабська торгівля VIII–IX ст. / О. Пріцак // Українське юнацтво. – Ч. 2 (70). – Лютий. – С. 37–39.
20. Пріцак О. Майбутність України на Сході. III : Українці в очах араба-очевидця з X ст. / О. Пріцак // Українське юнацтво. – Львів, 1939. – Ч. 7–8 (75–76). – Липень–серпень. – С. 166–167.
21. Пріцак О. Похід Марвана Ібн-Мухаммеда в Україну 735 р. Сторінка з українсько-арабських взаємин / О. Пріцак // Нова Зоря. – Львів, 1939. – 9 квіт. – Ч. 26 (1226). – С. 18–19.
22. Пріцак О. Походження Русі. Стародавні скандинавські джерела (крім ісландських саг) / О. Пріцак. – К. : Обереги, 1997. – 1080 с.
23. Пріцак О. Про Агатангела Кримського. У 120-ті роковини народження / О. Пріцак // Україна. Наука і культура. – К., 1991. – Вип. 25. – С. 103–120.
24. Пріцак О. Сторінка з україно-арабських взаємин (Етюд з VIII–IX ст.) / О. Пріцак // Літературно-науковий додаток «Нового часу». – Львів, 1939. – 9 квіт. – Ч. 15 (78). – С. IV.
25. Сидорчук Т. Матеріали Агатангела Кримського в архіві Омеляна Пріцака / Т. Сидорчук // Український археографічний щорічник. Нова серія. – К., 2013. – Вип. 18. – С. 101–116.
26. Федорук Я. Документи про наукову роботу Омеляна Пріцака в Кабінеті історії України у 1942 році / Я. Федорук // З любов'ю до народів. Ювілейний збірник на пошану члена-кореспондента НАН України Всеволода Івановича Наулка з нагоди 80-річчя від дня народження. – К. : ІУАД, 2013. – С. 306–329.
27. Федорук Я. Іван Крип'якевич і сходознавство / Я. Федорук // Confraternitas : ювілейний зб. на пошану Ярослава Ісаєвича / [відп. ред. М. Крикун ; заст. відп. ред. О. Серєда]. – Львів, 2006–2007. – С. 738–748. – (Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність : зб. наук. праць. – IV. – Вип. 15).
28. Федорук Я. О. Іван Крип'якевич та Омелян Пріцак (за матеріалами домашнього архіву І. Крип'якевича) / Я. О. Федорук // Східний світ. – 2007. – № 1. – С. 70–73.
29. Фелонюк А. Арабські джерела у дослідженнях Наукового товариства ім. Шевченка / А. Фелонюк // Наукове товариство імені Шевченка. Енциклопедія. – Київ ; Львів ; Тернопіль, 2012. – Т. 1 : А–Бібл. – С. 243–249.
30. Фелонюк А. Євген Завалинський – призабутий тюрколог (з історії українського сходознавчого осередку Львова 1930-х – початку 1940-х років) / А. Фелонюк // Український археографічний щорічник. Нова серія. – К., 2010. – Вип. 15. – С. 298–323.

31. Фелонюк А. Омелян Прицак і Наукове Товариство імені Шевченка у Львові (1936–1939 рр.) / А. Фелонюк // Українська орієнталістика : зб. наук. праць викладачів та студентів Національного ун-ту «Києво-Могилянська академія» і Київського національного лінгвістичного ун-ту до 90-річчя проф. О. Й. Прицака. – К., 2009–2010. – Вип. 4–5. – С. 23–27.
32. Хроніка Наукового товариства імені Шевченка. За час від 26. XII. 1937–31. XII. 1938. – Львів, 1939. – Ч. 74. – 124 + 11 + 12 с.
33. Центральний державний історичний архів України, м. Львів, ф. 309 (Наукове товариство ім. Шевченка, м. Львів), оп. 1, спр. 1786.
34. The Bibliography of Omeljan Pritsak (compiled by L. A. Hajda) // Harvard Ukrainian Studies. – Cambridge, Mass., 1979–1980. – Vol. 3–4. – Part. 1 : Eucharisteion : Essays presented to Omeljan Pritsak on his Sixtieth Birthday by his Colleagues and Students / [Ed. by I. Ševčenko and F. Sysyn]. – P. 7–50.

Фелонюк Андрей. Востоковедческие интересы Емельяна Прицака во львовский период жизни (1936–1943 гг.). Освещены востоковедческие интересы Емельяна Прицака (1919–2006) во львовский период жизни (1936–1943 гг.). Именно в это время произошло становление молодого ученого как востоковеда. Студии в указанной области гуманитарной науки он начал во Львовском университете, одновременно под руководством Ивана Крипьякевича работал в комиссиях исторического направления Научного общества им. Шевченко и в Кабинете истории Украины (1942–1943 гг.). Опубликовал во львовской предвоенной периодике пять статей и рецензию на тему славяно-арабских контактов VIII–X вв. (на основании арабских источников), а также перевел и комментировал произведения арабского историка и географа Абу аль-Фида «Благоустройство стран» (начало XIV в.) и путешественника Павла Алеппского «Путешествие патриарха Макария» (середина XVII в.), что не удалось закончить. В 1942–1943 гг. составлял библиографию тюркологии и писал рецензии на работы украинских исследователей. Наряду со старшим коллегой Евгением Завалинским Е. Прицак олицетворял украинский востоковедческий центр Львова 1930-х – начала 1940-х гг.

Ключевые слова: Емельян Прицак, львовский период жизни, востоковедение, арабистика, тюркология, Львов.

Feloniuk Andrii. Oriental Interests of Omeljan Pritsak During Lviv Life Period (1936–1943). Oriental interests of Omeljan Pritsak (1919–2006) during Lviv life period (1936–1943) have been viewed. Exactly at this time the young scientist became known as an orientalist. He started studying at the sphere of Humanities science at Lviv University and at the same time worked in the historical commission of Scientific Society named after Shevchenko and in Cabinet of the History of Ukraine (1942–1943). He published in prewar periodicals five articles and a review on Slavonic-Arab contacts dated VIII–X centuries based on Arab sources and translated and commented works by Arab historian and geographer Abu al-Fedayi (beginning of XIV century) «Streamlining the countries» and traveler Paul of Aleppo «Journey of Patriarch Macarius» (mid XVII) which was not completed. In 1942–1943 Omeljan Pritsak compiled the bibliography of Ukrainian Turkish studies and wrote reviews on works of Ukrainian researchers. Along with his senior colleague Eugene Zavalynskij O. Pritsak represented Ukrainian oriental center of Lviv of 1930s – early 1940s.

Key words: Omeljan Pritsak, Lviv life period, oriental studies, Arabic studies, Turkish studies, Lviv.

Статтю подано до редколегії
14.12.2014 р.

УДК: 94(438)«1918/1939»:314.15

Анатолій Шваб

Тема еміграції в польській науковій і суспільно-політичній думці 1920–1930-х рр.

У статті відтворено дослідницькі традиції еміграційної проблематики в польській науковій і суспільно-політичній думці міжвоєнного періоду. Основну увагу зосереджено на виявленні наявних напрямів досліджень еміграційних процесів і формування основ польської еміграційної політики.

Ключові слова: еміграція, польська еміграційна політика, колоніальна політика, імміграційна політика, напрями еміграції.